

Шерстюк О.Л.,*к.е.н., доцент,**доцент кафедри фінансового аналізу і контролю,**Київський національний торговельно-економічний університет*

ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ В АУДИТІ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. У статті визначено зміст оціночних суджень аудитора, досліджено особливості їх формування та застосування в аудиті фінансової інформації. Охарактеризовані заходи забезпечення обґрунтованості оціночних суджень аудитора.

Ключові слова: аудит, професійні судження, оцінка, оціночні судження, критерії, відхилення, обґрунтування.

Постановка проблеми. Відповідно до чинної редакції Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [1], «аудитор повинен застосовувати професійне судження під час планування та виконання аудиту». Зокрема, необхідність професійного судження визначається для визначення суттєвості та оцінки аудиторського ризику, визначення характеру, часу та обсягу аудиторських процедур, оцінювання достатності та прийнятності аудиторських доказів, визначення необхідності додаткових заходів, вжиття яких дозволить досягнути загальних цілей аудиту, оцінювання суджень управлінського персоналу, формулювання висновків, які ґрунтуються на отриманих аудиторських доказах, тощо.

Застосування професійного судження аудитора ґрунтується на наявності у нього необхідної професійної підготовки, знань та досвіду. Формування професійних суджень здійснюється на основі відомих аудитору фактах та обставинах і має забезпечити компетентне застосування принципів аудиту.

Професійні судження аудитора, залежно від їх призначення, можуть бути поділені на ідентифікаційні, оціночні та процедурні.

Серед суджень аудитора, які він формує та обґрунтовує у процесі виконання завдань аудиту, особливу роль відіграють оціночні судження. Їхній зміст полягає у визначенні сукупності параметрів, що визначають характер предмету судження. Результати оціночних суджень дають можливість аудитору не лише отримати певні характеристики досліджуваної інформації, але і сформулювати на їх основі професійну думку, яка містить певний рівень упевненості користувачів у можливості її застосування під час обґрунтування, формалізації та реалізації адекватних управлінських рішень.

Зважаючи на це, виникає потреба дослідити зміст оціночних рішень, особливості їх формування та впливу як на роботу аудитора, так і на її результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вітчизняні (М.Т. Білуха, В.П. Бондар, Г.М. Давидов, Н.І. Дорош, О.А. Петрик, І.М. Пожарицька, О.Ю. Редько, В.В. Сопко та ін.) та закордонні (Р. Адамс, А. Аренс, Ф. Дефліз, Н. Лосева, В.І. Подольський В.М. О'Рейлі (та ін.) вчені у своїх роботах дослідили основні аспекти аудиту.

Переважає більшість досліджень присвячена вирішенню проблем організації аудиторської діяльності, зокрема – виконання завдань з надання упевненості (аудиту та огляду інформації), її інформаційного та методичного забезпечення.

У наукових публікаціях, серед іншого, зазначається, що основою виконання завдань аудиту є професійне судження аудитора.

Так, О.Ю. Редько визначає «методи формування професійного судження у форматі висновку або звіту» і «методи оцінки ризику аудиту» як складові «методичного мінімуму надання професійних аудиторських послуг» [2, с. 11].

У монографії за загальною редакцією І.К. Дрозд зазначається, що «робота, що її виконує аудитор для формування думки, базується на його судженнях, зокрема, про збирання аудиторських доказів (наприклад, у визначенні характеру, часу та обсягу аудиторських процедур); складання висновків на основі зібраних доказів (наприклад, визначення обґрунтованості оцінок, зроблених управлінським персоналом під час складання фінансових звітів)» [3, с. 50].

В.П. Мазур вважає, що «для виконання оцінки факторів, що прямо впливають на величину властивого ризику як на рівні відображення облікових даних у фінансовій звітності, так і на рівні сальдо рахунків та класів операцій, аудитор застосовує власне професійне судження» [4, с. 29]. «У питанні збільшення об'єму аудиторських процедур пріоритет належить професійному судженню» [4, с. 30].

Водночас у публікаціях висловлюється думка щодо значної ролі в роботі аудитора процесу оцінювання, логічним завершенням якого є формування оціночних суджень.

В.П. Бондар за результатами проведеного дослідження відзначив, що «аналітичні процедури передбачають виконання аудитором розрахунків економічних показників та оцінки ефективності діяльності суб'єкта господарювання» [5, с. 11].

«Повнота аудиторської перевірки та отримання об'єктивної оцінки достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності досягається переважно шляхом застосування прийомів документального контролю» [5, с. 11].

Особливості оцінювання аудиторського ризику дослідив Л.М. Пилипенко. Зокрема, за результатами дослідження визначено, що «оцінки ризиків можуть бути визначені в числовій та словесній формах» [6, с. 9].

І.М. Пожарицька обґрунтовує точку зору про те, що «характерними особливостями оціночних суджень у різних професіях є суб'єктивний характер висловлення щодо професійного питання, який базується на знаннях, досвіді та навичках, передбачених професійними стандартами поведінки та етики. При цьому у всіх випадках є різні об'єкти оціночних суджень, критерії та форми виразу професійного судження» [7, с. 70]. На думку автора, «судження» постає виключно в позитивному оціночному ракурсі, використовується для передачі понять, пов'язаних з високим професіоналізмом фахівців з аудиту» [7, с. 92].

Таким чином, можна зробити висновок, що питання обґрунтування необхідності застосування в аудиті фінансової інформації оціночних суджень аудитора, знайшло широке висвітлення в наукових публікаціях.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас вважаємо за потрібне зауважити необхідність більш детального дослідження низки проблем, вирішення яких сприятиме оптимізації роботи аудитора і, серед іншого, забезпечить досягнення нею належного рівня якості. Серед таких проблем можуть бути визначені такі:

- 1) ідентифікація оціночних суджень, що можуть бути сформульовані на різних етапах виконання завдань з аудиту;
- 2) характеристика змісту критеріїв оцінювання, що застосовуються аудиторами під час формування оціночних суджень, та особливостей їх вибору;
- 3) формування пропозицій щодо оцінювання результатів порівняння фактичних даних зі значеннями критеріїв;
- 4) визначити чинники забезпечення належної обґрунтованості оціночних суджень аудитора.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення особливостей формування та обґрунтування оціночних суджень, які застосовуються в аудиті фінансової інформації.

Виклад основного матеріалу. Оціночні судження аудитор формує та застосовує у своїй роботі на різних етапах виконання завдань з надання впевненості.

Зокрема, на етапі ознайомлення з бізнесом клієнта аудитор здійснює оцінювання його діяльності для необхідності розуміння змісту, структури та обсягу інформації, яка має бути досліджена. Водночас оцінюються ресурси самого аудитора, можливість їх використання під час виконання аудиторських завдань, на підставі чого може бути прийняте рішення щодо прийняття завдання до виконання чи відмови від співпраці з клієнтом.

Результати оцінювання зовнішніх та внутрішніх умов функціонування клієнта дають можливість оцінити низку показників, від яких залежать зміст роботи аудитора та її результати.

Етап планування завдання з надання впевненості користувачам передбачає визначення, серед іншого, оціночних характеристик суттєвості інформації, яка перевіряється, та аудиторського ризику. На підставі таких оцінок аудитор має можливість оцінити необхідний обсяг аудиторських доказів, які мають бути отримані під час виконання завдання.

Це, у власну чергу, викликає необхідність в оцінюванні змісту та обсягу аудиторських процедур, що також залежать від результатів оцінки наявних ресурсів аудитора.

Виконання аудиторських процедур передбачає оцінювання їх доречності та результатів, які, у власну чергу, дають можливість досягнути мети завдання з надання впевненості, а саме – висловити професійну думку аудитора щодо його оціночного судження перевіреної фінансової інформації.

Особливістю оціночних суджень може бути визначене їх призначення, яке полягає у визначенні та обґрунтуванні ставлення аудитора до досліджуваних ним даних.

Предметом оціночного професійного судження аудитора можуть бути визначені зміст і характер інформації, що досліджується, процеси формування та розкриття інформації, процедури, що виконуються персоналом клієнта, самим аудитором або іншими особами, а також – результати таких процедур.

Формування оціночного судження передбачає визначення критеріїв, за якими здійснюється оцінювання.

Зміст критеріїв, на нашу думку, визначається предметом професійного судження.

Для оцінювання змісту інформації з метою визначення критеріїв пропонується враховувати спосіб її формування і подання (в автоматизованій чи неавтоматизованій формі, на електронних чи паперових носіях тощо).

Оцінка характеру фінансової інформації у процесі аудиту має враховувати оцінку її змісту і може бути здійснена як за якісними, так і за кількісними критеріями.

В основі якісних критеріїв оцінювання характеру інформації можуть бути визначені якісні характеристики корисної фінансової інформації, визначені у Міжнародних стандартах фінансової звітності [8].

Такими характеристиками визначені доречність та правдиве подання, як основоположні якісні характеристики, а також зіставність, можливість перевірки, своєчасність та зрозумілість (посилювальні якісні характеристики) [8].

Основою кількісних критеріїв може бути визначений діапазон значень, яким мають відповідати досліджувані показники, їхні критичні (мінімально чи максимально припустимі) значення, припустимий тренд значень (позитивна чи негативна динаміка або її відсутність протягом визначеного періоду).

Процеси формування та розкриття інформації можуть оцінюватися за критеріями дотримання відповідних процедур, що передбачає реалізацію певним чином формалізованих заходів у заздалегідь визначеній послідовності з дотриманням обмежень у часі та ресурсах.

Зважаючи на це, існує потреба визначення критеріїв і для оцінювання самих процедур. В якості таких критеріїв, як правило, визначаються вимоги, що стосуються вибору даних, які мають бути опрацьовані, методичних прийомів, які для цього можуть бути використані, часу виконання, а також наявних для цього ресурсів.

Зазначена група критеріїв матиме свої особливості залежно від того, чи є суб'єктом оцінюваних процесів аудитор, чи персонал клієнта.

Процедури, які ініціюються та виконуються аудитором, мають на меті отримання достатньої кількості відповідних аудиторських доказів, на підставі яких може бути сформована думка аудитора стосовно інформації, яка досліджується. Відповідно, критерії оцінювання таких процедур формуються виходячи з необхідності забезпечення належної якості роботи аудитора.

Нагомість головним завданням процедур, що ініціюються та виконуються працівниками клієнта, є формування сукупності даних, що призначені для внутрішніх і зовнішніх користувачів та, відповідно до концептуальної основи, підлягають систематизації, узагальненню, розкриттю та незалежній перевірці аудитором. Таким чином, критерії оцінювання таких процедур мають характеризувати способи забезпечення розуміння користувачами інформації, яка оцінюється.

Результати виконання процедур як аудиторами, так і персоналом клієнта оцінюються виходячи із мети їх застосування. У зв'язку з цим відповідні критерії мають передбачати можливість оцінювання виконання поставлених завдань.

Для оцінювання результатів процедур, що виконуються аудиторами, мають бути використані критерії, пов'язані з визначенням можливості сформулювати та висловити думку стосовно досліджуваної інформації. Іншими словами, результатами процедур, що виконуються аудиторами, є аудиторські докази. У зв'язку з цим критерії оцінювання мають забезпечити оцінювання аудиторських доказів.

Заключним етапом формування оціночного судження аудитор має здійснити порівняння параметрів предмету оцінювання з критеріями.

Таке порівняння може бути здійснене для вирішення таких завдань:

- 1) визначення наявності чи відсутності відхилень фактичних характеристик від обраних критеріїв;
- 2) оцінювання виявлених відхилень;
- 3) отримання розуміння змісту та ступеня впливу виявлених відхилень на досліджувану інформацію.

Фактичні дані, значення яких порівнюються з критеріями, отримуються шляхом застосування аудиторських процедур.

Наявність чи відсутність відхилень визначається на основі ідентифікації аудитором ознак того, що фактична інформація, що досліджується, не відповідає за однією чи кількома ознаками встановленим критеріям. У разі виявлення таких ознак аудитор має переконатися у правильності свого розуміння змісту відхилень, на підставі чого – сформулювати відповідне оціночне судження.

Зокрема, до відхилень можуть бути віднесені наявність невідповідних значень якісних (відсутність окремих обов'язкових реквізитів у документах або недотримання при реєстрації операцій їх хронологічних характеристик), кількісних (необґрунтоване зменшення кількості документів, які мають бути включені до аудиторської вибірки) та вартісних показників (відмінності у вартості активів, наведеної у фінансовій звітності та в облікових реєстрах), а також їх співвідношень (недосягнення за результатами діяльності клієнта запланованих чи мінімально необхідних значень показників ліквідності).

Залежно від змісту виявлених відхилень аудитор необхідно визначити параметри, за якими вони можуть бути оцінені. Це можуть бути характеристики трендів (збільшення або зменшення), розрахункових показників (величина зобов'язань або значення фінансового важеля), окремі якісні характеристики (достатність або релевантність), а також – параметри комбінованого характеру (суттєвість).

Характер таких параметрів залежатиме від змісту досліджуваної інформації та критеріїв, обраних для оцінювання.

Отримання розуміння змісту та ступеня впливу виявлених відхилень на досліджувану інформацію передбачає здійснення заходів, у результаті яких буде можливим оцінити, чи впливає наявність відхилення на досліджувану інформацію, у чому полягає такий вплив і яким чином цей вплив може бути вимірний.

Наявність впливу виявлених на досліджувану аудитором інформацію має бути визначена на підставі співставлення змін, які відбулися (або можуть відбутися) у досліджуваній інфор-

мації внаслідок виникнення відхилень. При цьому необхідно визнавати можливість впливу як окремих відхилень, так і їх можливих сполучень.

У разі виявлення впливу відхилень на досліджувану інформацію необхідно з'ясувати характер впливу, що може бути визначений як позитивний, негативний або нейтральний.

Позитивний вплив виявлених відхилень матиме місце у разі, коли відхилення викликають позитивні зміни у характеристиках досліджуваної інформації. Нейтральний вплив може стати наслідком відсутності будь-яких змін у досліджуваній інформації внаслідок виникнення відхилень або взаємної компенсації позитивних та негативних наслідків впливу. Ознаками негативного впливу виявлених відхилень може вважатися наявність негативних змін в інформації.

У свою чергу, «позитивний», «нейтральний» чи «негативний» вплив є також результатом оціночного судження аудитора. Зважаючи на це, необхідно звернути увагу на критерії такого оцінювання, особливості яких залежать від чинників, наведених у цій статті.

Оцінка ступеня впливу відхилень на досліджувану інформацію залежить від отриманого розуміння змісту такого впливу, а також від додаткових оціночних суджень, сформульованих стосовно якісних характеристик інформації (зокрема, суттєвості), результатів зіставлення оціночних характеристик відхилень та даних, які обробляються в процесі виконання завдань з надання упевненості, а також, в окремих випадках, – суб'єктивно визначених параметрів (рівень аудиторського ризику, суттєвість інформації, достатність аудиторських доказів тощо).

Формування оціночних суджень аудитора має бути виконане таким чином, щоб дати підстави аудиторам вважати їх обґрунтованими. У таблиці 1 наведено передумови забезпечення такої обґрунтованості.

Реалізуючи механізми, наведені у таблиці 1, аудитор може забезпечити високий, але не абсолютний рівень довіри до власних оціночних суджень. Водночас зазначені механізми можуть бути ефективними для вирішення проблем формування упевненості користувачів фінансової інформації, основою якої є професійна думка аудитора, формалізована в аудиторському звіті.

Висновки і пропозиції. Таким чином, застосування оціночних суджень аудитора є одним із механізмів досягнення мети аудиту – висловлення адекватної думки аудитора щодо перевірки фінансової інформації.

Таблиця 1

Передумови забезпечення обґрунтованості оціночних суджень аудитора

Критерії обґрунтованості оціночних суджень аудитора	Механізми забезпечення
Наявність достатньої кількості відповідних аудиторських доказів	Планування та виконання аудиторських процедур у необхідному обсязі. Документування процесу та результатів виконання аудиторських процедур.
Наявність належного рівня довіри до джерел отримання аудиторських доказів	Здійснення заходів, спрямованих на отримання розуміння аудитором змісту інформації, яка отримується з відповідних джерел. Здійснення заходів, спрямованих на отримання аудитором розуміння процедур формування інформації, що надходить з відповідних джерел. Здійснення заходів, спрямованих на отримання розуміння аудитором обмежень у використанні інформації, отриманої з відповідних джерел.
Адекватність вибору критеріїв оцінювання	Отримання розуміння природи та змісту інформації, яка оцінюється. Формалізація алгоритмів визначення критеріїв та їх значень.
Належне виконання процедур отримання та оцінювання аудиторських доказів	Адекватний вибір процедур. Дотримання алгоритму виконання процедур. Дотримання алгоритму оцінювання результатів процедур.

Формування та обґрунтування оціночних суджень здійснюється на кожному із етапів аудиту як завдання з надання впевненості користувачам інформації. При цьому важливими елементами зазначеного процесу є вибір критеріїв оцінювання, порівняння фактичних даних з критеріями та визначення змісту і впливу виявлених відхилень на досліджувану інформацію.

При цьому аудитор має здійснювати заходи, спрямовані на забезпечення обґрунтованості оціночних суджень.

Зазначені результати дослідження пропонується використовувати у роботі суб'єктів аудиту фінансової інформації як у приватному секторі економіки, так і у сфері, що передбачає використання бюджетного фінансування діяльності.

Водночас пропонується у подальших дослідженнях приділити увагу формуванню та обґрунтуванню оціночних значень окремих об'єктів, що, на нашу думку, дозволить уніфікувати процедури аудиту фінансової інформації та оцінювання його результатів.

Література:

1. Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://apu.com.ua/files/temp/Audit_2013_1.pdf – Назва з екрана.
2. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук : [спец.] 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Редько Олександр Юрійович ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 40 с.
3. Аудит фінансових результатів: теоретико-методологічний аспект : монографія / І.К. Дрозд, В.М. Іванков, Г.Б. Назарова, Н.С. Шалімова ; за заг. редакцією І.К. Дрозд. – К. : ТОВ «Видавництво «Сова», 2013. – 208 с.
4. Мазур В.П. Суттєвість і аудиторський ризик при здійсненні аудиту фінансових результатів від сільськогосподарської діяльності / В.П. Мазур // Вісник ЖДТУ. – 2014. – № 1(67). – С. 25-33.
5. Бондар В.П. Організація і технологія аудиторської діяльності:

стратегія якості та відповідальності : автореф. дис. ... докт. екон. наук : [спец.] 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Бондар Валерій Петрович ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 36 с.

6. Пилипенко Л.М. Ризики аудиторської діяльності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : [спец.] 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Пилипенко Любомир Миколайович ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 23 с.
7. Професійне судження в аудиті: теорія і практика [Текст] : монографія / І.М. Пожарицька. – Сімферополь: ВД «АРИАЛ», 2013. – 356 с.
8. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=408095&cat_id=408093&ctime=1423500775962 – Назва з екрана.

Шерстюк А.Л. Оценочные суждения в аудите финансовой информации

Аннотация. В статье определено содержание оценочных суждений аудитора, исследованы особенности их формирования и применения в аудите финансовой информации. Охарактеризованы меры по обеспечению обоснованности оценочных суждений аудитора.

Ключевые слова: аудит, профессиональные суждения, оценка, оценочные суждения, критерии, отклонения, обоснование.

Sherstiuik O.L. The evaluative judgment in the audit of financial information

Summary. There are the content of evaluative judgment of auditor, the features of its formation and use in auditing of financial information in the article. We characterize the measures to ensure the validity of auditor's evaluative judgments.

Keywords: audit, professional opinion, evaluation, evaluative judgments, deviation, to ensure the validity.